

TO'LOVGA QOBILIYATSIZLIK TO'G'RISIDAGI QONUNCHILIKNI BUZGANLIK UCHUN JAVOBGARLIK

Razzaqberganova Muyassar Odilbek qizi

Jahon iqtisodiyoti va Diplomatiya Universitetining

Xalqaro huquq fakulteti

Xalqaro biznes huquqi yo'nalishi magistranti

e-mail: m.razzakberganova@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada O'zbekiston iqtisodiyotida bankrotlik institutining o'rni va ahamiyati yoritiladi. Unda soxta bankrotlik, bankrotlikni yashirish va qasddan bankrotlik holatlarini aniqlash mexanizmlari, sud boshqaruvchisining vakolatlari hamda moliya-xo'jalik faoliyatini tahlil qilish tartibi tahlil etilgan. Shuningdek, ushbu huquqbuzarliklar uchun fuqaroviy, ma'muriy va jinoiy javobgarlik choralari belgilanishi ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot natijalari bankrotlik institutini samarali qo'llash orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va huquqiy davlat qurilishida uning strategik ahamiyatini asoslab beradi.

Аннотация

В статье освещается роль и значение института банкротства в экономике Узбекистана. В ней анализируются механизмы выявления случаев фиктивного банкротства, сокрытия банкротства и преднамеренного банкротства, полномочия судебного управляющего и порядок анализа финансово-хозяйственной деятельности. Также указано, что за эти правонарушения будут установлены меры гражданской, административной и уголовной ответственности. Результаты исследования обосновывают его стратегическое значение в обеспечении экономической стабильности и построении правового государства посредством эффективного применения института банкротства.

Annotation

The article highlights the role and importance of the institution of bankruptcy in the economy of Uzbekistan. It analyzes the mechanisms for detecting cases of fraudulent bankruptcy, concealment of bankruptcy, and intentional bankruptcy, the powers of the bankruptcy trustee, and the procedure for analyzing financial and economic activities. It is also indicated that civil, administrative, and criminal liability measures will be established for these offenses. The results of the study substantiate the strategic importance of the institution of bankruptcy in ensuring economic stability and building a rule of law state through its effective application.

Kalit soʻzlar: Toʻlovga qobiliyatsizlik, bankrotlik, tadbirkorlik faoliyati, bankrotlik instituti, javobgarlik.

Ключевые слова: Неплатежеспособность, банкротство, предпринимательская деятельность, институт банкротства, ответственность

Key words: Insolvency, bankruptcy, entrepreneurial activity, bankruptcy institution, liability

Bugungi kunda mamlakatimizda tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish va mamlakatning ishbilarmonlik imijini oshirish boʻyicha katta ishlar amalga oshirilmoqda.

Iqtisodiyotni yanada mustahkamlash, tashkil etilgan korxonalar va tadbirkorlikni qoʻllab-quvvatlashda bankrotlik instituti katta ahamiyatga ega. Bankrotlik institutining mohiyati iqtisodiy nochor va toʻlovga qobiliyatsiz korxonalarni moliyaviy sogʻlomlashtirish yoki ularni tugatish, yaʼni yopishdan iborat.

Iqtisodiyotning bozor munosabatlariga oʻtishi va uning yanada rivojlanishi bilan zaif, raqobatbardosh boʻlmagan, norentabel korxonalar oʻz faoliyatini toʻxtatadi va bankrot korxonalariga aylanadi. Ushbu tartib vijdonlilik va halol biznes yuritishda meʼyor hisoblanadi, ammo qonunchilikning umumiy belgilangan qoidalari va meʼyorlarini buzadigan tadbirkorlar ham mavjud¹.

Korporativ boshqaruv sifatini yaxshilash, xoʻjalik yurituvchi subyektlar rahbarlari va mulkdorlarining iqtisodiy barqarorligi uchun javobgarligini oshirish, shuningdek, soxta bankrotlik, bankrotlikni yashirish va qasddan bankrotlikka olib kelish holatlarini oʻz vaqtida aniqlashning samarali mexanizmini yaratish maqsadida Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 15.04.2020 yildagi 231-sonli “Soxta bankrotlik, bankrotlikni yashirish va qasddan bankrotlikka olib kelish alomatlarini aniqlash qoidalariga oʻzgartirish va qoʻshimchalar kiritish toʻgʻrisida” qarori qabul qilindi² (oldingi tahrir: Vazirlar Mahkamasining 2013-yil 14-avgustdagi 224-sonli qarori (Oʻzbekiston Respublikasi QT, 2013-yil, 8-son, 54-modda) bilan tasdiqlangan Soxta bankrotlik, bankrotlikni yashirish va qasddan bankrotlikka olib kelish alomatlarini aniqlash toʻgʻrisida).

Mazkur qoidalar sud boshqaruvchilari tomonidan soxta bankrotlik, bankrotlikni yashirish va qasddan bankrotlikka olib kelish alomatlarini aniqlash maqsadida qarzdorning moliya-xoʻjalik faoliyatini tahlil qilish tartibini belgilaydi.

¹ S.Jakeev.Karmana tumanlararo iqtisodiy sudi sudyasining “Ответственность за нарушение законодательства о банкротстве” nomli maʼruzasi

² Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Soxta bankrotlik, bankrotlikni yashirish va qasddan bankrotlikka olib kelish alomatlarini aniqlash qoidalariga oʻzgartirish va qoʻshimchalar kiritish toʻgʻrisida” 15.04.2020 yildagi 231-sonli qarori. <https://lex.uz/uz/docs/-4789423>

Ushbu Qoidalarga asosan sud boshqaruvchisi o'zi tayinlangan paytdan e'tiboran qarzdorning ta'xis hujjatlari, qarzdorning moliyaviy hisoboti, qarzdorning mol-mulkini boshqa shaxsga o'tkazish yoki olish, aktivlar tarkibining o'zgarishi, kreditorlik qarzlarning ko'payishi yoki kamayishiga asos bo'lgan shartnomalar, qarzdorning boshqaruv organlari tarkibi, shuningdek qarzdor uchun majburiy ko'rsatmalar berish huquqiga ega bo'lgan yoki uning harakatlarini boshqacha tarzda belgilash imkoniyatiga ega bo'lgan shaxslar to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan hujjatlar, qarzdorni bankrot deb topish to'g'risida ariza berilgan sanadagi qarzdor mol-mulkining ro'yxati, shuningdek tekshirilayotgan davrda qarzdorning olingan yoki boshqa shaxsga o'tkazilgan mol-mulkining ro'yxati tekshiriladigan bankrotlik to'g'risidagi ish qo'zg'atilishidan oldingi ikki yilgacha bo'lgan davrdagi faoliyatini tahlil qilishi shart.

Bundan tashqari, sud boshqaruvchisi qarzdorni bankrot deb topish to'g'risida ariza berilgan sanada har bir qarzdor bo'yicha debitorlik qarzlari miqdori ko'rsatilgan qarzdorlar ro'yxatini (qarzi debitorlik qarzlarning umumiy hajmining besh foizdan kamini tashkil etuvchi qarzdorlar bundan mustasno) o'rganadi. qarzdorni bankrot deb topish to'g'risida ariza berilgan sanadagi va tahlil qilingan sanadan oldingi oxirgi hisobot sanasi holatiga asosiy qarz summolari, penyalar va boshqa moliyaviy sanksiyalar alohida ko'rsatilgan holda, kreditorlar ro'yxati (qarzi ko'rsatilgan qarzdorning umumiy summasining besh foizdan kam bo'lgan kreditorlar bundan mustasno) ko'rsatilgan byudjetdan tashqari mablag'lar. har bir kreditor uchun majburiyatlarni lozim darajada bajarmaganlik uchun qarzdorlik, jarimalar, penyalar va boshqa moliyaviy sanksiyalar va ko'rib chiqilayotgan davr uchun qarzdorni bankrot deb topish to'g'risida ariza berilgan sanadagi ularni bajarish muddatlari va boshqalar.

Tahlil o'tkazish uchun sud boshqaruvchisi qarzdorning tegishli davlat organlaridagi rahbaridan va zarur axborotga ega bo'lgan boshqa shaxslardan ular taqdim etgan materiallarning to'liqligi va ishonchliligi uchun javobgar bo'lgan hujjatlarni so'rab oladi.

Sud boshqaruvchisi axborot va hujjatlarni o'rganish uchun auditorlik va baholovchi tashkilotlarni jalb etishga haqli, bankrotlikning soddalashtirilgan taomilida ekspertiza tayinlanganda esa xarajatlar O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti mablag'lari hisobidan qoplanadi.

Taqdim etilgan ma'lumotlar va hujjatlarni tahlil qilish jarayonida sud boshqaruvchisi soxta bankrotlik, bankrotlikni yashirish yoki qasddan bankrotlikka olib kelish alomatlari mavjudligini o'rganadi.

Soxta bankrotlik alomatlarini aniqlash qarzdorning arizasiga binoan iqtisodiy sud tomonidan bankrotlik to'g'risida ish qo'zg'atilganidan keyin amalga oshiriladi va kuzatuv taomili jarayonida amalga oshiriladi.

Pul majburiyatlari bo'yicha kreditorlarning talablarini qondirish va (yoki) majburiy to'lovlar bo'yicha majburiyatlarni qarzdorni bankrot deb topish to'g'risidagi ariza bilan iqtisodiy sudga murojaat qilgan sanada to'liq hajmda bajarish imkoniyati mavjudligi soxta bankrotlik alomatidir.

Agar qarzdorning arizasi qarzdorda pul majburiyatlari bo'yicha kreditorlarning talablarini qondirish va (yoki) majburiy to'lovlar bo'yicha majburiyatlarni bajarish imkoniyati mavjud bo'lgan taqdirda qarzdor tomonidan iqtisodiy sudga berilgan bo'lsa, mazkur arizani bergan qarzdor bunday ariza berish tufayli yetkazilgan zarar uchun sudning qarori asosida kreditorlar oldida javobgar bo'ladi.

Bankrotlikni yashirish alomatlari bankrotlik to'g'risidagi ish qo'zg'atilishidan oldingi davr mobaynida, shuningdek bankrotlik taomillari jarayonida aniqlanadi.

Bankrotlikni yashirish xo'jalik yurituvchi subyektning to'lovga qobiliyatsizligini yashirishida namoyon bo'ladi va shaxs qondirish yoki to'lashdan bo'yin tovlashga intilayotgan qarzlari yoki har qanday turdagi qarzlarga nisbatan qo'llaniladi.

Qarzdorning kreditorlar talablarini qondirishdan qasddan bo'yin tovlashga, shuningdek haqiqatga to'g'ri kelmaydigan ma'lumotlar va hujjatlarni taqdim etishga, buxgalteriya hisobotini buzib ko'rsatishga yoki o'zining iqtisodiy nochorligini boshqacha tarzda yashirishga qaratilgan harakatlari bankrotlikni yashirishning majburiy belgisidir.

Bankrotlikni yashirish usullari qarzdorning kreditorlar oldidagi o'z majburiyatlarini yashirishi, qarzdorning xo'jalik faoliyatini amalga oshirish bilan bog'liq har qanday hisob hujjatlarini yashirish, yo'q qilish, buzib ko'rsatish, soxtalashtirish, mol-mulknini (shu jumladan pul mablag'larini) boshqa yuridik va jismoniy shaxslarga berishni yashirish, moliyaviy hisobotlarni buzib ko'rsatish, ya'ni xo'jalik yurituvchi subyektning iqtisodiy jihatdan qodirligini ko'rsatish maqsadida ularni soxtalashtirishdan iboratdir.

Qasddan bankrotlikka olib kelish alomatlarini aniqlash iqtisodiy sud tomonidan qarzdor bankrot deb topilganidan va tugatishga doir ish yuritish boshlanganidan keyin qarzdor uchun majburiy ko'rsatmalar berish huquqiga ega bo'lgan yoki uning harakatlarini boshqacha tarzda belgilash imkoniyatiga ega bo'lgan shaxslarning g'ayriqonuniy harakatlari bankrotlikka olib kelgan deb taxmin qilish uchun asoslar mavjud bo'lgan taqdirda amalga oshiriladi.

Yuridik shaxsning bankrotligi yuridik shaxsning muassisi (ishtirokchisi) yoki mulkdori tomonidan atayin qo'zg'atilgan deb hisoblanadi, bu yuridik shaxs uchun majburiy ko'rsatmalar berish huquqiga ega bo'lgan yuridik shaxs faqat ko'rsatilgan huquqdan yuridik shaxs tomonidan harakatlarni amalga oshirish maqsadida foydalangan, buning oqibatida yuridik shaxsning bankrot bo'lishini oldindan bilgan hollardagina ega bo'ladi.

Qarzdor uchun majburiy ko'rsatmalar berish huquqiga ega bo'lgan yoki uning harakatlarini boshqacha tarzda belgilash imkoniyatiga ega bo'lgan qarzdor muassislarining

(ishtirokchilarining) yoki mulkdorining aybi bilan qarzdor bankrot bo'lgan taqdirda, qarzdorning mol-mulki yetarli bo'lmagan taqdirda, uning majburiyatlari bo'yicha subsidiar javobgarlik qarzdor yuridik shaxsning muassislari (ishtirokchilari) yoki mulkdori zimmasiga yuklatilishi mumkin.

Tahlil natijalari bo'yicha sud boshqaruvchisi tomonidan soxta bankrotlik, bankrotlikni yashirish yoki qasddan bankrotlikka olib kelish alomatlari mavjudligi yoxud ushbu alomatlar mavjud emasligi, shuningdek tahlil o'tkazish uchun zarur axborot va hujjatlar mavjud emasligi to'g'risida xulosa tuziladi.

Soxta bankrotlik, bankrotlikni yashirish yoki qasddan bankrotlikka olib kelish alomatlari mavjudligi to'g'risidagi xulosa imzolanganidan keyin o'n ish kunidan kechiktirmay kreditorlar yig'ilishiga, iqtisodiy sudga va prokuratura organlariga taqdim etiladi.

To'lovga qobiliyatsizlik taomilini amalga oshirish jarayonida aniqlangan shaxslarning aybi mavjud bo'lgan taqdirda, jinoiy, fuqaroviy, intizomiy va ma'muriy javobgarlik belgilangan.

"To'lovga qobiliyatsizlik to'g'risida"gi Qonunning 96-moddasi 6-qismiga ko'ra, kreditorlar yig'ilishining, majburiyatlarni bajarish ta'minotini bergan shaxslarning yoki sanatsiya qiluvchi boshqaruvchining qarzdorning rahbari sud sanatsiyasi rejasini bajarmaganligi yoxud lozim darajada bajarmaganligi haqidagi yoki qarzdorning rahbari qarzdorning, kreditorlarning, majburiyatlarni bajarish ta'minotini bergan shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzadigan harakatlar (harakatsizlik) sodir etganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan iltimosnomasiga binoan sud qarzdorning rahbarini o'z vazifasini bajarishdan chetlashtirishga haqlidir. Bunday hollarda sud qarzdorning rahbari vazifasini bajarishni sanatsiya qiluvchi boshqaruvchining zimmasiga yuklatishga haqli. Sud qarzdorning rahbarini o'z vazifasini bajarishdan chetlashtirish haqida ajrim chiqaradi, bu ajrim ustidan shikoyat berilishi (protest keltirilishi) mumkinligi belgilab qo'yilgan³.

Ma'muriy javobgarlik chorasida bankrotlik to'g'risidagi ishlar bo'yicha davlat organi O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi⁴ning 215-1-moddasiga muvofiq Korxonalarining moliya-xo'jalik faoliyati to'g'risidagi materiallarni mansabdor shaxslar tomonidan to'lovga qobiliyatsizlik to'g'risidagi ishlar bo'yicha davlat organlariga taqdim etmaslik yoki vaqtida taqdim etmaslik —bazaviy hisoblash miqdorining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

³ O'zbekiston Respublikasining 12.04.2022 yildagi O'RQ-763-sonli "To'lovga qobiliyatsizlik to'g'risida"gi Qonuni. <https://lex.uz/docs/-5957612#-5961066>

⁴ O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi. 1-bo'lim. <https://lex.uz/acts/-97664>

Xuddi shunday huquqbuzarlik ma'muriy jazo chorasi qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa, —bazaviy hisoblash miqdorining besh baravaridan o'n baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

"To'lovga qobiliyatsizlik to'g'risida"gi Qonunning 10 va 25-moddalariga muvofiq, fuqarolik javobgarligi sifatida rahbar va tugatish komissiyasi (tugatuvchi), shuningdek sud boshqaruvchisining javobgarligi belgilangan.

Sud boshqaruvchisi tomonidan soxta bankrotlik, bankrotlikni yashirish yoki qasddan bankrotlikka olib kelish alomatlari aniqlanganda, ular jinoyat qonunchiligi normalari bilan kvalifikatsiya qilinishi lozim.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 180-moddasiga ko'ra, Soxta to'lovga qobiliyatsizlik, ya'ni yuridik yoki jismoniy shaxsning yoxud yakka tartibdagi tadbirkorning kreditorlar oldidagi pul majburiyatlarini va (yoki) soliqlar hamda yig'imlar bo'yicha majburiyatlarini iqtisodiy jihatdan bajara olishi haqida bila turib, ularni to'liq hajmda bajara olmasligi to'g'risida e'lon berishi kreditorlarga ko'p miqdorda zarar yetkazilishiga sabab bo'lsa, —bazaviy hisoblash miqdorining bir yuz ellik baravaridan ikki yuz ellik baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yuz soatdan uch yuz oltmish soatgacha majburiy jamoat ishlari yoxud ikki yildan uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoki ikki yildan uch yilgacha ozodlikni cheklash yoki ikki yildan uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. Yetkazilgan moddiy zararining o'rni qoplangan taqdirda ozodlikni cheklash va ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo qo'llanilmaydi⁵.

Birinchi marta jinoyat sodir etgan shaxs, agar u jinoyat aniqlangan kundan e'tiboran o'ttiz kunlik muddatda yetkazilgan moddiy zararining o'rnini qoplagan bo'lsa, javobgarlikdan ozod etiladi.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 181-moddasida Yuridik yoki jismoniy shaxsning yoxud yakka tartibdagi tadbirkorning haqiqatga to'g'ri kelmaydigan ma'lumotlar va hujjatlarni taqdim etish, buxgalterlik hisobotlarini buzib ko'rsatish yoki boshqacha tarzda o'zining to'lovga qobiliyatsizligini qasddan yashirish yo'li bilan kreditorlarga ko'p miqdorda zarar yetkazilishiga sabab bo'lsa, — bazaviy hisoblash miqdorining bir yuz ellik baravaridan ikki yuz ellik baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yuz soatdan uch yuz oltmish soatgacha majburiy jamoat ishlari yoxud ikki yildan uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoki ikki yildan uch yilgacha ozodlikni cheklash yoki ikki yildan uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. Yetkazilgan moddiy zararining o'rni qoplangan taqdirda ozodlikni cheklash va ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo qo'llanilmaydi. Birinchi marta jinoyat sodir etgan shaxs, agar u jinoyat aniqlangan kundan

⁵ O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 1-bo'lim <https://lex.uz/docs/-111453>

e'tiboran o'ttiz kunlik muddatda yetkazilgan moddiy zararining o'rnini qoplagan bo'lsa, javobgarlikdan ozod etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 181-1-moddasida Yuridik shaxsning mansabdor shaxsi, muassisi (ishtirokchisi) yoxud mol-mulkinging mulkdori yoki jismoniy shaxs yoxud yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan shaxsiy manfaatlarini yoki boshqa shaxslarning manfaatlarini ko'zlab sodir etilgan qasddan to'lovga qobiliyatsizlikka olib kelish, ya'ni to'lovga qobiliyatsizlikni qasddan yuzaga keltirish yoki ko'paytirish, ushbu yuridik shaxsning yoki jismoniy shaxsning yoxud yakka tartibdagi tadbirkorning to'lovga qobiliyatsizligiga olib kelsa, kreditorlarga ko'p miqdorda zarar yetkazilishiga sabab bo'lsa, — bazaviy hisoblash miqdorining bir yuz ellik baravaridan ikki yuz ellik baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yuz soatdan uch yuz oltmish soatgacha majburiy jamoat ishlari yoxud ikki yildan uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoki ikki yildan uch yilgacha ozodlikni cheklash yoki ikki yildan uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. Yetkazilgan moddiy zararining o'rnini qoplangan taqdirda, ozodlikni cheklash va ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo qo'llanilmaydi. Birinchi marta jinoyat sodir etgan shaxs, agar u jinoyat aniqlangan kundan e'tiboran o'ttiz kunlik muddatda yetkazilgan moddiy zararining o'rnini qoplagan bo'lsa, javobgarlikdan ozod etiladi.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlikni rivojlantirish va investitsiya muhitini yaxshilashda bankrotlik institutining ahamiyati beqiyosdir. Bankrotlik jarayonlari nafaqat iqtisodiy nochor korxonalarini moliyaviy sog'lomlashtirish yoki tugatishni ta'minlaydi, balki halol va vijdonli tadbirkorlik muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, soxta bankrotlik, bankrotlikni yashirish va qasddan bankrotlik kabi huquqbuzarliklarni aniqlash hamda ularning oldini olish mexanizmlari iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashning muhim omilidir. Sud boshqaruvchilari faoliyatini takomillashtirish, korxonalar rahbarlari va mulkdorlarining javobgarligini oshirish, shuningdek, qonunchilikda belgilangan fuqaroviy, ma'muriy va jinoiy choralarni qo'llash orqali iqtisodiy muhitda adolat va qonuniylikni ta'minlash mumkin. Natijada, bankrotlik institutining samarali qo'llanishi mamlakatda bozor munosabatlarini rivojlantirish, korporativ boshqaruv sifatini oshirish hamda huquqiy demokratik davlat barpo etish yo'lida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. 1-bo'lim <https://lex.uz/docs/-111453>
2. O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi. 1-bo'lim. <https://lex.uz/acts/-97664>
3. "To'lovga qobiliyatsizlik to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. 12.04.2022 yildagi O'RQ-763-son.

4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Soxta bankrotlik, bankrotlikni yashirish va qasddan bankrotlikka olib kelish alomatlarini aniqlash qoidalariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida" 15.04.2020 yildagi 231-sonli qarori. <https://lex.uz/uz/docs/-4789423>
5. S.Jakeev.Karmana tumanlararo iqtisodiy sudi sudyasining "Ответственность за нарушение законодательства о банкротстве" nomli ma'ruzasi
6. O'zbekiston Respublikasi Davlat aktivlarini boshqarish agentligining rasmiy veb sahifasi (<https://davaktiv.uz>).
7. www.lex.uz - O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.